

Makale Türü: Kitap İncelemeleri

Geliş Tarihi: 16.12.2019

Kabul Tarihi: 05.01.2020

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKAYELERİNDE KENTLİ İNSAN OLMAK

Doç. Dr. Süleyman DOĞAN*

Ayşe Koçak Işık, Mustafa Kutlu'nun Hikayelerinde Kentli İnsan Olmak, Dergah Yayınları, 13,5 cm x 21 cm, 1. Baskı, Kitap Kağıdı, 344 sayfa, İstanbul 2019, ISBN: 975-995-93-33.

Mustafa Kutlu, Türk edebiyatında özellikle hikâye alanında Türk toplumunun yaşadığı toplumsal değişim ve dönüşümü konu edinerek önemli bir yere sahip olmuştur. Oldukça güçlü gözlemlere sahip bir yazar olan Kutlu, toplumsal değişim sonucunda bireylerde oluşan psikolojik sorunlara değinmiştir. Modernleşme sonucunda köyden kente göç eden veya daha önceden kentte yaşayan bireylerin çeşitli sebeplerle oluşan çeşitli sorunlarına güçlü izlenimleri ışığında değinerek nitelikli eserler vermiştir. Kutlu, bilhassa köyden kente göç eden bireylerin zihinlerinde ve iç dünyalarında hâsıl olan bunalımları anlatmıştır. Eserleriyle Türk edebiyatını nicelik ve nitelik yönünden besleyen Kutlu, 1970 sonrası Türk hikâyeciliğinde oldukça önemli bir yer edinmiştir. Bilhassa hikâyelerinde kullandığı dil, üslup ve tema açısından nitelikli eserler ortaya çıkarmıştır. Son derece velüd ve mümbit bir yazar olan Kutlu, hikâyelerinde sembolik bir dil kullanarak çoklu anlam katmanları oluşturmuştur. O, Türk toplumunun yaşadığı değişim ve dönüşüm sürecini kendine temel mesele edinmiştir. Bu bağlamda eserlerinde köy-kent ikilemini ve göç olgusunu irdelemiştir. Bununla birlikte değişim ve dönüşüme uğrayan bireylerin psikolojisine ve toplumun sosyolojisine dikkatleri çekmiştir.

Toplumsal Değişim ve Dönüşüm

Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Kentli İnsan Olmak sorunsalının izlerinin sürüldüğü kitapta, kentli bireylerin insan fitratına uymayan yaşamları nedeniyle zihinsel ve ruhsal yapılarında meydana gelen sorunların ve bunalımların hikâyelerde ne şekilde yer aldığı tespit edilmesi amaçlanmıştır. Kutlu'nun bütün hikâyelerini kapsayan bu kitapta, toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinde kentte yaşayan bireylerde görülen psikolojik sorunların sebep ve sonuçlarının hikâyelere ne şekilde yansıdığı incelenmiş ve insanları çeşitli bunalımlara götüren göç olgusuna da ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir. Ayrıca hikâyelerdeki kentli bireylerin görünüşleri incelenerek Kutlu'nun kent algısındaki menfi durumlar tespit edilmiştir. Kutlu'nun hikâyelerinde işlediği konuların tematik zenginliği nedeniyle bazı alıntılara kitabın birden fazla yerinde değinilmiştir. Hikâyelerin anlam katmanlarının çokluğu ve içerik çağrışımlarının uzamsallığı aynı örneğin birden

* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İnsan ve Toplum Bilimleri Öğretim Üyesi.

fazla konu başlığı altında değerlendirilmesi olanağı sunduğundan bu velüd imkândan yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu durum Kutlu hikâyeciliğinin ne kadar sağlam, kapsamlı ve özgün bir altyapıya sahip olduğu kadar ne kadar lirik, alegorik ve kategorik bir izleği imlediğini göstermesi açısından önemlidir.

Kitabın giriş bölümünde genel hatlarıyla modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerine ve bunların sonuçlarına değinmekle beraber modernleşme sonucunda oluşan toplumsal değişim ve dönüşümün çerçevesi belirlenmiş ve yaşanan toplumsal değişimin bireylerde ortaya çıkardığı çeşitli bunalımlar anlatılmıştır. Kutlu'nun yaşamına dair bilgilerin de yer aldığı kitabın birinci bölümünde, esas olarak onun eserleri ve hikâyeciliği incelenmiş, Türk edebiyatındaki konumu irdelenmiştir. Onun edebî şahsiyeti ele alınırken hayata bakış açısı ve edebî şahsiyetine yön veren beslendiği kaynaklar ayrıntılı olarak anlatılmıştır. İkinci bölümde kentleşme kavramı tanımlanarak hikâyelerde kentleşmenin yansımaları incelenmiştir. Hikâyelerde kentleşmenin sonuçları göz önünde bulundurularak topluma ve bireye yansıyan olumsuzluklar tespit edilmiştir. Göç olgusunun ayrıntılı olarak üzerinde durulduğu üçüncü bölümde ilk olarak göç kavramına yer verilmiştir. Hikâye kahramanlarını köyden koparan nedenler belirtilmiş ve özellikle göçün asıl sebebinin yoksullukla beraber refah seviyesi yüksek bir yaşam arzusu olduğu anlatılmıştır. Gecekondulaşma, toplumsal değişim ve dönüşüm, ekonomik dengesizlik ve işsizlik gibi birçok olumsuz durum göçün sonuçları olarak Kutlu hikâyelerinde belirlenmiştir. Kitabın ana konusunun yer aldığı dördüncü bölümde bunalım kavramına değinilmiş, hikâyelerde beş tür psikolojik bunalım tespit edilmiş ve ayrıntılı olarak bunların üzerinde durulmuştur. Hikâye kahramanlarında baş gösteren yabancılaşma, yalnızlık, kimliksizlik, sosyal dışlanma ve yoksulluk gibi bunalım türleri Kutlu'nun üzerinde önemle durduğu modern kentli insanın psikolojik sorunlarıdır. Bunalım gösteren kahramanların öncesi ve sonrası anlatılmak suretiyle bir anlamda bunalımın sebep ve sonuçları ifade edilmiştir. Hikâyelerde diğer dört bunalım çeşidinin sebebi ve aynı zamanda sonucu da olan yabancılaşma olgusu ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Modernleşme!

Kitapta geleneksel yaşamın çözülmesine ve toplumsal yozlaşmaya neden olan modernizm olgusu üzerinde durularak, modernleşme sürecinde göçle birlikte Türk toplumunun ve bireylerin içine düştüğü çıkılması zor durum ifade edilmiştir. Bireyleri çıkmaza sokan başat unsurların kültürel çatışma, kültürel yozlaşma, para kazanma hırsı, dini kimliğin ifade edilemeyişi, dini hayatın modern toplumda yaşanamayışının getirdiği bunalımlar olduğu açıkça gözlenmiştir. Modernleşme sürecindeki Türk toplumundaki yozlaşmaya dikkat çeken Kutlu'nun, bu durumu modern bireylerde ortaya çıkan çeşitli psikolojik bunalımlar ışığında eleştirdiği görülmüştür. Toplumca gerçekçi bir anlayışla hareket eden Kutlu, toplumsal ve bireysel yaşamdan son derece güçlü izlenimlerle doğru tespitler yapması sebebiyle 1970 sonrası Türk hikâyeciliğinde saygın bir yer edinmiştir.

Kutlu hikâyelerinde bunalımların asıl sebebinin Türkiye'de yaşanan sosyo-ekonomik, psiko-sosyal ve eko-siyasal değişim ve dönüşümler olduğunu görmekteyiz. Türk toplumunda özellikle de 1950'den sonra yaşanan yeni politizasyon ve sosyalizasyon süreci birçok alanda değişimi, gelişimi, yozlaşmayı beraberinde getirmiştir. Kutlu, yaşanan bu değişim ve dönüşümü kendisine 'mesele' edinmiş ve bu minvalde eserler üreterek zihnen ve ruhen bölünmüşlük yaşayan modern insanın açmazlarını ortaya koymuştur. Bunu yaparken de onlarla hemhâl ve hemdert olmuştur. Modernleşmenin bir göstergesi olan kentleşmenin artması sonucunda köylerin boşalmasıyla köy ve kentlerde birçok sorun meydana gelmektedir. Sanayileşmenin bir sonucu olarak tarımsal üretim oransal olarak artacağı yerde giderek azalmıştır. Tarımsal üretimin azalmasıyla köyler yoksullaşmıştır. Bu sebeple insanlar sanayilerin kalbi olan kentlere göç etmiştir. Ancak kente göç eden insanın yoksulluğu burada da devam etmiştir. Kutlu hikâyelerinin hareket noktası olan göç, yoksulluğun hem sebebi hem de sonucu konumundadır. O, hikâyelerinde göç

olgusu üzerinden birey ve toplum psikolojisine değinerek köy ve kent dokuları bağlamında sosyolojik yapıyı analiz etmiştir. Bireysel ve toplumsal yanlışlıkları kimi zaman bizzat anlatıcı olarak kimi zaman da kahramanlar üzerinden eleştirmiştir. Bunu yaparken de eleştiri dozunu miligramik bazda kimyager hassasiyetiyle ölçülü bir şekilde ayarlamıştır.

Yalnızlık ve Kimlik Sorunu!

Kutlu, köyden göçün para kazanmak, daha rahat yaşamak gibi sebeplerden kaynaklandığını düşünür. Onun değerlendirmeleri çerçevesinde bu algı, esas itibariyle insanın değerleri üzerine inşa ettiği hayat tasavvurundan bir sapmanın ilk işaretidir. O, bu durumdaki kahramanlarını eleştirmek suretiyle kimi zaman yanlıştan döndürürken kimi zaman da yapılan yanlışla hayatlarını idame ettirir. Ancak tercihlerinden dolayı kahramanlarını her ne kadar eleştirse de asla onları kınamamakta ve yargılamamaktadır. Bu durum onun insan varlığına ve insanî varoluşa olumlu ve yapıcı bakışının bir yansımasıdır. Kutlu'nun köyden kente zorunlu göç eden insanı kente adapte olamaz. Kültürel çatışma yaşayan kentteki köylünün en büyük bunalımı yabancılaşmadır. Hikâyelerde yalnızlık, kimlik sorunu, yoksulluk ve sosyal dışlanma olarak belirlediğimiz bunalım türleri yabancılaşma olgusuna temel oluşturmakla birlikte müstakil olarak da insanlarda görülmektedir.

Köyde hüküm süren geleneksel yaşamın hayata bakış açısıyla şekillenen köy insanı kentteki modern yaşama ayak uyduramamaktadır. Çünkü kent insanının hayata bakış açısını şekillendiren en önemli unsur paradır. Kapitalin bu gücü yalnızca toplumu ve bireyi değil, bir bütün olarak kentleri de egemenliği altına almıştır. Kentteki yaşam alanlarının birçoğu para üzerine kuruludur. Mekân olarak kentin büyüklüğü sebebiyle kent içi ulaşım araçlarla, dolayısıyla parayla yapılmaktadır. Oysa köyde bir yerden bir yere gitmek için araç her zaman mecburi değildir. Bunun dışında kentte su bile parayla alınırken köyde böyle bir durum söz konusu değildir. Temel ihtiyaçlar anlamında köy ve kentlerdeki farklılıklarda para başat unsur olarak bir kentlinin hayata bakış açısını etkilemesi bakımından oldukça önemlidir. Aile içi ilişkilerden arkadaş-akraba ilişkilerine, amaçlanan kişisel kazanımlardan ve eğitimlerden meslek seçimine kadar kentli insanın birçok pratiğine yön veren para faktörü bireylerin hayat tasavvurlarını belirlemektedir.

Kutlu, daha çok kentteki köylünün yaşadığı bunalımları anlatmakla beraber uzun yıllar kentte yaşayan kentli insanın bunalımlarına da değinmiştir. Genellikle her iki grubun bunalımları birbiriyle özdeşlik gösterir. Yoksulluk sebebiyle kente göç eden köy insanı kentte de yoksulluğun pençesinden kurtulamamakta, gecekondu bölgesinde yaşamını idame ettirmek suretiyle temel gereksinimlerinin birçoğundan da mahrum kalmaktadır. Bu bağlamda yoksulluk bir bunalım olarak Kutlu'nun hikâyelerinde yer almıştır. Göçle gelen insan kente aidiyet hissetmekte zorlanmakta, kendini var edebildiği mekân olan köyden uzak kalması sebebiyle de yabancılaşma bunalımı göstermektedir. Kente göç etmiş insan kentteki yaşam biçimine kendini kaptırmakla da kendine yabancılaşmaktadır. Bu anlamda, '*Aslımızı yitirmezsek iyidir*' korkusuna yönelik sorulan '*İyidir ya, mümkün mü?*' sorusu insanın kendini kentte kaybetmemesinin imkânsızlığına vurgu yapan, meselenin özünü anlatan sarsıcı sorunsallardır. Köyün yaşamsal değerleriyle yetişen insanın modern değerlere ayak uydurmaya çalışarak bir değişim ve dönüşüm içinde girmesi de kimlik bunalımını meydana getirmektedir. Kent yaşamında insanın toplumdaki uzak bir yaşam sürmesi, bireyselleşmesi ve bencilleşmesi hem göçle gelen kentli insan için hem de asıl kentli insan için yalnızlık bunalımına sebebiyet vermektedir. Öte yandan asıl kentli insanlar da bu dünyadaki esas varlık amaçlarını unutarak, para ve konfor peşinde bir yaşam sürmeleriyle kendilerine yabancılaşmışlardır.

Para ve Siyaset!

Kutlu'nun hikâyelerinde insanı bozan iki temel unsur olarak işlenen para ve siyaset ile imtihan olma birçok hikâyede yer almaktadır. Kimi kahramanlar bu imtihanda başarılı olurken çoğu da bunlara yenilerek bunalımlara düşer olmuşlardır. Kutlu'nun yoksul insanları yoksulluklarına isyan etmemektedir. Yoksulluk sebebiyle kente göçenler, kentteki

yoksullukları devam etmesine rağmen bu duruma sabretmektedir. Yoksulluk bizi bizi barındırdığı sorunlar açısından toplumda bunalım yaratmaktadır. O, yoksulluğa sebep olarak yoksulun hakkını gözetmeyen zenginleri görmektedir. Kentlerde toplumsal dayanışmanın bulunmaması, akrabaların dahi kendi yoksullarını gözetmemesi sosyolojik olarak bir bunalım örneği oluşturmaktadır. Hikâyelerde fazla para kazanma arzusu ve konforizm ihtirasına kapılmış, ancak bu emellerine istediği anlamda ulaşamamış insanlar yabancılaşma bunalımı göstermektedir. Zengin olma ihtirasına erişen kahramanların da huzursuzluğu ve yabancılaşması ayrıca dikkat çekmektedir. Kutlu'nun hikâyelerinde birtakım rahatsızlıklar sebebiyle sosyal dışlamaya maruz kalan kahramanlar da vardır. Ancak Kutlu, daha çok yoksulluk sebebiyle ortaya çıkan sosyal dışlamaya vurgu yapmaktadır.

Kitaptaki değerlendirmeler ve tespitler ışığında Kutlu'nun Türk hikâyeciliğinde önemli boşlukları dolduran bir isim olduğunu görmekteyiz. 1970 sonrası Türk hikâyesinde ele aldığı konular ve üslubu açısından oldukça ayrı bir yer edinen Kutlu, Türk toplumunun değişim ve dönüşümünü anlatmak suretiyle toplumda ve bireylerde meydana gelen dinsel, kültürel ve kimliksel yozlaşmalara dikkat çekmiştir. Eserlerinde özellikle göçle gelen insanların kentte menfi manada geçirdikleri değişim ve dönüşümlere yer vererek geleneğin yaşadığı/yaşatıldığı varsayılan kırsal kutsamıştır. Âdeta bozguna uğramış, geleneksel değerlerden ve yaşamdan koparılmış, zihni ve psikolojisi tarumar olmuş kentli insanlarda bunalımlar gözlemleyen Kutlu'nun hikâyelerinde köyün bir erdem mekânı, kentin ise bir yabancılaşma yurdu olarak yer aldığı söylenebilir.

Önemli Bir Tez Çalışması

Sonuç olarak, bu kitap Türkiye'de Mustafa Kutlu ve hikâyeleri üzerine yapılan akademik tez çalışmaları arasında kendi alanında bir ilk olma özelliğindedir. Kutlu hikâyeciliği üzerine şimdiye dek yayımlanmış tüm kitaplar 2007 yılı öncesine ait belli bir konuya yoğunlaşmış tematik çalışmalar olması açısından önem taşımaktadır. Bu kitaplarda Kutlu'nun 2007 yılı ve sonrasında yazmış olduğu on beş eser doğal olarak incelenememiştir. Okumakta olduğunuz bu kitabın bu özelliği de Kutlu'nun 2019 yılına kadar yazmış olduğu tüm kitapları değinmiş olmasıdır. Ayrıca Kutlu'nun hikâye ve denemelerinde en çok vurgulanan ve onun asıl meseleleri olan modernizm, gelenek, göç, kentleşme, hakikat, yabancılaşma, yoksulluk ve yalnızlık temalarının tamamının da spesifik olarak incelenmiş olması kitabın literatürel kapsamını göstermektedir. Çalışmanın temel kaynakları olarak Kutlu'nun hikâyelerinin tamamı ayrıntılı olarak akademik bir bakış açısıyla incelenmiştir. Bunun dışında yaşanan toplumsal yozlaşma ve sonuçları hakkında Kutlu'nun düşüncelerinin yer aldığı denemelerinden ve gazete yazılarından yararlanılmıştır. Ayrıca Kutlu hakkında yazılan inceleme yazılarına, makalelere, kitaplara ve söyleşilere yer verilmiştir.

Dünden bugüne uzanan süreçte, kentler de doğal olarak değişmiş ve gelişmişlerdir. Özellikle sanayi devrimi sonrasında kentlerdeki ekonomik uğraşlar oldukça farklılaşmış, tarıma dayalı olmayan, ticaretin ve üretimin öne çıktığı bir ekonomi doğmuştur. Türkiye'de kırdan çözüme ve kentte yoğunlaşma süreci II. Dünya Savaşı sonrasında başlamış ve 1950'den sonra da giderek hızlanmıştır. Türkiye'nin kentleşmesi ve haliyle insanımızın kentleşmesi iki büyük değişimi doğurmaktadır. Bunlar ekonomik ve sosyal değişimlerdir. Ekonomik değişimden kastedilen, insanımızın geçimini tamamen kentte ve kente özgü işlerden sağlıyor olması; sosyal değişimden kastedilen ise kırdan kente gelen insanımızın kente özgü tavır ve davranış kalıplarını, kentin değer yargılarını benimsemesidir. Kentli olmak, bulunduğumuz kentin sınırları içerisinde yaşıyor olmaktan ibaret değildir. Kentli olmak yaşadığımız kente birlikte yaşamak, kentimizi düşünmek demektir.

Akademik bir çalışma neticesi olan kitapta “*dizin*” kısmı eksik kalmış gibi görünüyör. Genç akademisyen namzedi ve yazar Ayşe Koçak Işık'ı böylesine önemli tez çalışmasının kitaba dönüşmesinden dolayı tebrik ediyor ve doktora çalışması da yapmasını temenni ediyorum. Ayrıca tez danışmanlığını özverili bir şekilde yapan ve öğrencisine yol gösteren Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörü Prof.Dr. M.Fatih Andı'ya da teşekkür ediyorum.